Пише: Богдана Кољевић
недеља, 31 јануар 2010 14:30

(Политика и улога јавних интелектуалаца као стваралаца политике)

***Стив Фаулер**: Изгледа да је непорецива стварност да сваког филозофа обликује његова биографија, у смислу емотивног улога његове епохе, као и у смислу личне биографије. Постоји очигледно хабермасовско испитивање које би се могло преточити у ваш статус интелектуалца и Српкиње и личне и јавне последице тог статуса. Какве су импликације овако идиосинкратичког порекла?*

Богдана Кољевић: Уколико филозоф жели да остане правичан и свестан граница сопственог мишљења, мора се суочити са чињеницом да „чисто мишљење“ не постоји. То значи да је свака теоријска рефлексија дубоко контекстуална, да настаје и да је у битној мери проузрокована емотивним, недискурзивним, а затим и политичким и психолошким улогом епохе, али и „местом“ њеног догађања. Парафразирала бих Хегела из савремене перспективе – филозофија је сопствено време и место преведено у дискурс. Али, да изврнемо Хегела наглавачке, чини се да филозофија у најбољем смислу све мање и мање игра улогу Минервине сове, а много чешће се појављује као Еосфор, бог звезде Данице за кога Хомер у Илијади пише да се „за њом. . . над морем просипа зора.“ [1]

Уколико се не види сјај Еосфора, када, рецимо, политика постане слепи низ контигентних догађаја, положај филозофа подсећа на положај луде из есеја Колаковског, као потенцијалност која у стварности још није препозната. На тај начин се епоха и њена филозофија узајамно преплићу, као што то чине *топос* и мишљење. Ово значи да су филозофи у исти мах условљени али и да могу да условљавају и утичу, у истом смислу у којем рећи да су свако мишљење и дискурс контекстуализовани не значи рећи да нема „истине“.

Узмимо као пример Хабермаса. Када би се филозофско мишљење могло у потпуности свести на контекст, локалитет, специфичност, као и на време/место његовог догађања, за мене би, рецимо, било потпуно немогуће да се сложим с њим у погледу теорије демократског дискурса, с обзиром на то да је Хабермас био управо један од водећих интелектуалаца који су снажно подржали бомбардовање Србије и насилне акције против ње (јер, уколико сте Србин и бомбардују вас, можете се сложити са таквим деловањем само уколико сте потпуни мазохиста). Стога, тренутак који надилази место, тренутак који се може универзализовати – што не значи рећи да постоји нешто као што

је универзална истина – на дуге стазе је најбитнији, а можда је то и тренутак личне филозофске слободе. Слично размишљање може се применити и на однос између филозофије и личне биографије. На трагу Сајмона Кричлија, на пример, који сматра да свака докторска дисертација представља аутобиографију, рекла бих да је биографија сваког филозофа битна, али је његов филозофски ангажман око сопствене биографије још битнији, његова игра са тим као са сопственом судбином и истина која извире из таквог суочавања.

Што се тиче питања о идиосинкратичком пореклу мог идентитета као интелектуалца и као Српкиње, као и личних и јавних последица тог статуса, у Србији и на Балкану се каже како овде свака генерација доживи најмање један, а у већини случајева, два рата. Бити интелектуалац у Србији је, дакле, увек био огроман изазов кроз целокупну њену историју. Историја Србије и Срба, од Првог и Другог светског рата па надаље историја је непрекидне борбе за слободу, што делимично објашњава идеје и покрете као што су били праксисовци у бившој Југославији, као и индивидуална писања и деловања многих интелектуалаца у последње две деценије.

Истини за вољу, постоји једна битна разлика. Срби кроз историју никада – нити је случај са било којим другим народом икада – нису били прогањани, осуђивани и узимани за „изузетак“ на начин какав је током деведесетих година био присутан код већине западних политичара, медија, невладиних организација, а нажалост, и многих филозофа и интелектуалаца. Типично шмитовска парадигма разликовања између „пријатеља“ и „непријатеља“ упражњавана је и „креативно развијана“ уз најшире импликације на тадашњу званичну политику Запада. Ово и није чудно уколико се има у виду да се неолиберализам у политичкој пракси чији смо недавно били сведоци, у многим аспектима и контекстима у оквиру светске и домаће политике, показао као мање демократско и мање пожељно друштво него што се маштало да ће он бити.

На примеру Србије, лудило и „ненормалност“ о којима говори Фуко, а конкретно у контексту историје и либерализма, били су доминантни у западним друштвима као „произведена истина“ која припада једном јединому „режиму истине“. Оптимистички верујем да је та епоха иза нас. Постоји нешто, простор у коме истина личи на љубав – она не може заувек остати скривена од света. Понекад израња када је човек најмање очекује, попут догађаја који ствара јаз у садашњости и узнемирава егзистирајућу „стварност“.

У овом случају је исто. У *Полемикама (Polemics)* Алена Бадјуа постоји поглавље под насловом „О рату против Србије“ које то чини. У Локлендовим (Laughlend) списима под

називом *Историја политичких суђења* (*A History of Political Trials*) могу се наћи занимљиви подаци о Србији и Босни и о многим „произведеним истинама“. На Западу данас има много независних и слободних филозофа и интелектуалаца који преиспитују догађаје који су утицали на распад Југославије и на новију историју Србије.

Бити филозоф значи доводити у питање сваку дату истину. Ствар је филозофске одговорности да се никада ништа не узима здраво за готово. Јавна последица тога што је неко и Србин и интелектуалац је још захтевнија – она тражи континуирану рефлексију, довођење до појма и политичку праксу, она тражи „сведока“ и „учесника“ који имају историјске обавезе које треба испунити. Она тражи и разбијање наметнуте „имагологије“ Срба као криминалаца и демаскирање слика које су у последњих петнаестак година служиле као замена за стварност.

Да кажем нешто и о личним последицама. . . Данас могу да се смејем, да живим, говорим, пишем и дишем много лакше у Њујорку, Паризу или Лондону него што је то био случај у претходној деценији. Бити Србин је нешто сасвим нормално. Очекујем да ће ово с временом постати још јасније.

***С.Ф**.: Занимају ме ваши почеци, пре свега када је у питању образовање. Да ли сте филозофију почели да студирате у Београду? Уколико је ово тачно, због чега и како се то десило? Прешли сте у Њујорк. На који начин је то искуство значајно?*

Б.К.: Почела сам да је студирам на Филозофском факултету у Београду 1996. године. Тада сам писала и објављивала поезију, која је била дубоко рефлексивна и отприлике се може описати као савремена „метафизичка поезија“, нарочито под утицајем Т. С. Елиота. То је био мој пут до филозофије. Била је то стаза од поезије до дискурса, која се догађала у и са „идејом бића“, пут од младости ка чудном одраслом добу и од стихова до појмова. Ово свакако не значи да се сусрет филозофије и поезије ту завршава, јер верујем да оне често имају донекле сличне „задатке“ и да се обе ангажују у интерпретацији и креирању стварности. То је питање изналажења и артикулације личног израза.

Пошто сам дипломирала у Београду, године 2003. отишла сам у Њујорк, где сам магистрирала (2005), а затим и докторирала (2009) Моји ментори, професори и

најзанимљивији саговорници су били, а и данас јесу, Сајмон Кричли, Агнеш Хелер и Џеј Бернштајн. Њујорк је представљао једно изванредно искуство, и са филозофске и са егзистенцијалне стране. Са филозофског аспекта – а ово се може и проширити – отворили су ми се нови хоризонти за које раније нисам знала да постоје. Да парафразирам наслов једног чувеног Елиотовог есеја, филозофија је у Београду била скоро потпуно сведена на познавање [филозофске] традиције, а у Њујорку она је у великој мери повезана са индивидуалним талентом и стварањем. Моје велико филозофско и лично откриће је било да филозофија није само филозофско знање, већ *стварање филозофије*
и рад на њој. То је било откриће да човек може легитимно рећи и заступати оно што мисли. Наравно, у потпуности сам свесна да сам имала среће што сам добила обоје – ригорозно и старо напола немачко, а напола екскомунистичко образовање засновано на познавању класичних филозофских дела у оквиру историје филозофије, и са тиме сам отпутовала у либералну атмосферу отворености, комуникације, дијалога и индивидуалног стваралаштва. Обоје, или можда сусрет ова два момента, обликовали су моје писање, говор и стваралаштво и дали ми печат који ћу носити целог живота.

Као што сви Њујорчани знају, са егзистенцијалне стране Њујорк може бити најокрутнији, најхладнији, најсрдачнији и најтоплији град на свету. Он своју бесконачно огромну енергију и живот црпи из таквог кретања и људи који га непрекидно стварају... Њујорк се не завршава.

***С.Ф**.: Како је недавна политичка и културна историја Србије дефинитивно утицала на ваш избор и усмерење када је реч о филозофији? Изгледа да сте се ангажовали кроз употребу филозофско-политичких појмова како бисте створили неизбрисив физички траг на српском политичком пејзажу.*

Б.К.: Није ме Србија одвела филозофији већ ме филозофија вратила Србији. Хоћу да кажем да моје почетно интересовање и „налажење себе“ у филозофији као „кући“ није имало никакве везе са савременом политичком нити културном историјом Србије. Када сам почела да студирам филозофију, а и у многим наредним годинама, била сам усредсређена на метафизику и онтологију од Аристотела до Хегела, а затим на структурализам и постструктурализам, скоро без било каквог интереса за политичку филозофију или политику. Такође, ни култура ни културна атмосфера у Србији нису ме инспирисале нити су имале било какве везе са таквом одлуком. То је тај моменат слободе, неодношења, спољашњи моменат као догађање „извансветског“, који сам помињала у одговору на ваше прво питање. Дакле, уколико постоји нешто као „неусловљено кретање“ у односу на време/простор, или нешто што се приближава имагинарном „чистом мишљењу“, то је био почетак мог бављења филозофијом и „егзистенцијалне одлуке“ да је то та ствар.

Шта се догодило с временом? Ангажман око филозофског „питања бића“, око филозофије *par excellence* кроз историју филозофије, „логички“, и „хронолошки“, „структурално“ и „природно“ довео ме је до Маркса, а онда до мислилаца Франкфуртске школе и критичке теорије, до прве и друге генерације, од Адорна до Хабермаса. То је био мој сусрет и брак са политичком филозофијом, праћено већом интелектуалном радозналошћу за политичку анализу и политику.

То ме је довело до Србије, до њене политике, културе, њених изазова, а најпре до улоге бивше Југославије, нарочито улоге Срба у Босни и Србији (премда ту ништа мање није битна ни судбина Срба у Хрватској). Реч је, наиме, о Србима као живом примеру и кључном сведоку западне неолиберале политике моћи из претходне деценије. Бодријар је у свом делу *Савршени злочин* изрекао да злочин није савршен докле год постоји иједан сведок. Недавна политичка и културна историја Србије показала је да сведок симболички, политички, легално и морално, а понекад чак и фактички и буквално мора да буде омаловажен или чак потпуно жртвован како би злочин био савршен.

Ово се такође односи и на разлику између распада и разбијања Југославије. Несумњиво је да су у грађанском рату који је уследио све три сукобљене стране чиниле злочине. Међутим, за разлику од политике, и то било ма које политике, улога политичког филозофа је да трага и за унутрашњим и спољним разлозима, да пита о почетку, да пита о контексту и о међусобној повезаности догађаја у целој бившој Југославији који су се завршили „хуманитарном интервенцијом“, то јест бомбардовањем Србије и подршком Запада нелегалном и једностраном проглашењу независности Косова. Имајући у виду ширу слику, није потребно много да се види како патње и губици, криминализација, убијање и етничко чишћење Срба из Хрватске, Босне и са Косова, тј. из Србије – а све је то, имплицитно или експлицитно, подржавала већина западних земаља – представљају оно што је и даље прича коју треба испричати, разоткрити и интерпретирати.

Али то није моја прича. Моја прича је пре прича садашњости/будућности, прича савремене анализе политичких појмова у теорији и пракси и начинима на које се стварање политике може догодити кроз то. Изгледа ми да је политичка филозофија, у једном смислу, присутнија него икад, и ангажована колико она може бити, за шта верујем да је и логично и добро. Да ли ће постојеће светске политичке и правне институције, као што су Уједињене нације, и даље остати кључни носилац и гарант светског поретка? Да ли ће бити могућа трансформација доктрине либерализма тако да у себе укључи политичке, правне, економске и симболичке изазове и неуспехе неолиберализма, и да ли ће такав подухват бити праћен другачијом улогом и разумевањем државе? Да ли је стварање модела веће блискости између државе и

друштва нова шанса за демократију у времену које долази? Како ће Европа одговорити на све веће изазове сопствене демократије и како ће, ако уопште, створити европски политички идентитет, и који облици идентитета су нам данас уопште доступни и пожељни? Ово су нека од питања на које покушавам да артикулишем и да збиља сопствена теоријска уверења оживим у пракси. Политичка филозофија, ако није суочена са политиком *par excellence*, остаје празна, а нерефлектована политичка пракса без теорије остаје слепа. Ја сам нарочито ангажована у истраживању и стварању како политички појмови „демократије“, „плурализма“, „суверенитета“, „права“ и „народа“ (
the peopl
e
) могу и збиља физички да утичу на српски политички пејзаж.

Сложеност ових савремених дилема се додатно рефлектује у моменту да, док је политичка пракса контекстуална, ако ће се „потписати“ нови светски друштвени уговор између свих сила мултиполарног света који се рађа, онда ће то бити могуће једино на темељу консензуса у погледу правних и политичких принципа.

***С.Ф**.: Занима ме шта мислите о валидности поезије и филозофије као коментара, односно рефлексивној уметничкој пракси у контексту сукобâ на Балкану из последње деценије. Да ли су оне изузетно вредне или излишне?*

Б.К.: Свакако да су изузетно вредне. С временом ће нефилозофске и неумне артикулације, било да припадају медијској инстант-продукцији или политичким „ријалити шоу“ програмима као симулацији стварности, бити заборављене. Филозофија и поезија ће остати. Аргументи *pro et contra* у вези са било којим догађајем или импликацијом сукобâ на Балкану биће од интереса за будуће генерације. Оне ће покушати да схвате оно што су други живели. А за то ће им бити потребна филозофија. Они неће доносити судове засноване на ономе што су неки западни медији говорили у неком тренутку, у оној мери у којој буду сазревали као интелектуалци.

Међутим, када је поезија у питању, то може бити тешко, а понекад можда и контрапродуктивно. Хоћу да кажем да то у великој мери зависи од тога о *каквој* поезији причамо. Уколико је у питању поезија која узбуркава
политичке емоције
, онда би се, са Мелвиловим Бартлебијем, могло рећи: „Радије не бих...“. Разлог је врло једноставан – уколико
политичке емоције
превладају над

политичким умом
, онда човек лако може скренути са стазе правилног расуђивања и мишљења. Верујем да би у том смислу поезија требало да се приближи Аристотеловој дефиницији колико год је могуће – и да вођена нарочитом врстом
мимезиса
и блиска
„политичком реализму“
и истини догађаја гледа у будућност. У мери у којој је политика „уметност могућег“, (ангажована) поезија је „политика могућег“.

И филозофија и поезија су битни дискурси не само због њихових интерпретативних и „истинитосних“ потенцијала, већ због њихове способности да надилазе свакодневно, да надилазе политику у стандардном смислу, и да досегну у срце заједничког и универзалног.

***С.Ф**.: Слика која је створена о Србији указује на то да у њој има презира и подељености када је у питању њена природа као европске политичке државе. Волео бих да чујем ваше мишљење о томе колико је ова слика реална, као и о томе какво је расположење у Србији, а конкретније, како је тај културни еквивалент актуелизован у Србији.*

Б.К.: Огромна већина Срба, око 70 одсто, подржава интеграцију Србије у ЕУ. Такво је данашње друштво у Србији. Поврх тога, званична политика и политичка пракса српских власти као стратешки циљ има интеграцију у ЕУ. Будућност Европе и како ће се европски политички идентитет створити и артикулисати су, међутим, друго питање. Конкретно, разуме се, битно је и какве ће се одлуке донети у вези са новим потенцијалним државама чланицама и који временски оквир ће бити усвојен за то. Верујем, међутим, да би појмовно требало разликовати и раздвојити Европу и Европску унију. Историјски и културно Србија је европска држава. Данас тежи да оствари највећу европску вредност – а то је демократија, а колико ће у томе успети видећемо у времену које долази. Има ироније и у томе да се понекад чини да се овај идеал ствара више у Србији него у данашњој ЕУ.

Такође, могуће је замислити Србију, па и Балкан, како стварају себе, како расту и развијају се у најбољем изворном европском духу, а да нису пуноправне чланице ЕУ. Ниједан исход ни за једну страну није *per definitionem* пожељан или непожељан, а камоли да је ту реч о „загарантованој срећи“ која чека иза угла. Сачекајмо и видећемо. Битно је да у било ком сценарију Србија има Брисел као један од стубова спољне политике, као што, са друге стране, има и Москву и Пекинг и Вашингтон. Филозофски

појам Европе живи у Србији.

(Интервју водио **Стив Фаулер**.Краћа верзија интервјуа објављена је 9. јануара 2010. у британском магазину *ЗАМ*.)

---

[1] На основу превода *Илијаде* др Милоша Н. Ђурића (прим. прев.).